

Janja Vidmar

**EGOLAND
ali
ČRNA VRANA, BELI VRAN**

Če je družba množica različnih skupin in znotraj nje javnost tisto aktivno telo, ki detektira določen problem ter se posveča njegovemu reševanju, je posameznik sestavni del družbe in kot tak soodgovoren za njeno delovanje. Odgovornost posameznika do sebe in drugega je eden od pogojev za odpravo duhovne recesije, za solidarnost in humanejšo družbo. Družbeno odgovornost gradimo skupaj, začeni pri sebi.

Umetnost, znanost, družbena pravičnost in negovanje kritične misli omogočajo duhovni in kulturni preboj civilne družbe, rezilna žica, predsodki in meje v glavah ju zavirajo. Toda danes prevladuje mnenje, da so ubogi neuki ljudje zavedeni s strani političnih mešetarjev in neoliberalističnih plenilcev. Kaj pa je človekov zagovor, da ostaja neuk in nerazgledan? V napredni družbi bi moral biti osebni razvoj stvar svobodne izbire. Neukost je včasih lahko zgolj drugo ime za mentalno lenobo in apatijo duha. Potemtakem zna biti precej ljudi zavedenih po lastni izbiri, saj svoboda od posameznika terjaja visoko osebno angažiranost in kritično presojo, zato se mi zdi, da v praksi večkrat niti ne sodi med najvišje vrednote. Podobno kot tudi ne morala in etika. Nekaterim več pomenijo iskanje avtoritete, podrejanje povprečju, potrošništvu, nacionalizmu itd.

Če je informacijska družba naslednica industrijske in če so nekoč knjige prinašale svet na dlani, je danes praktično ves svet na dlančniku, ljudje pa še nikoli nismo bili tako egocentrično zazrti vase, pa ne le zaradi borbe za preživetje. Sistem pa seveda zahteva našo jasno definirano tržno vrednost in prispevek trgu, zaradi česar smo spet kar oddaljeni od svobodnega razvoja, kar naj bi bil eden od temeljev demokracije.

Včasih je bilo družbeno angažirano leposlovje za mlade razumljeno bolj kot populistično, saj naj bi v umetniška besedila vnašalo predvsem všečnost in trendovstvo. Toda umetnost ni bila nikoli izolirana od družbe, umetnost rukne, butne, razgalja in sili k razmisleku, ne glede na to, ali avtor izhaja iz arhetipov, ki generirajo strukturo kolektivne podzavesti in bo nekje v daljnji prihodnosti eden od glavnih arhetipov mogoče celo klik, ali pa avtor reagira na anomalije, neenakosti in krivice.

K sreči se je z leti izkazalo, da smo tudi mladinski avtorji občutljivi na družbeno realnost. Banalizaciji odnosov, konformizmu stališč, primitivizmu, rasizmu,

nacionalizmu in ideološki blaznosti se upiramo podobno kot mnogi intelektualci, mirovniki in drugi aktivisti. Le da namesto visoko intelektualnega diskurza skušamo na družbene neenakosti opozoriti skozi zgodbe oziroma ubesediti bolečino, strah, krivdo, sram in žalost, vse to, kar, recimo, s sabo nosijo deprivilegirani; neslišani, nevidni, ko bežijo pred smrtjo in razčlovečenjem, ali tisti, ki nimajo kam ubežati.

Tako kot vsaka osebna zgodba reflektira širši družbeni kontekst, tudi v mladinski književnosti liki reflektirajo socialni milje in vrednote, iz katerih izhajajo, slednje pa spet širši družbeni kontekst, zato so prav otroški in mladinski romani upravičeno večnaslovniški, saj nazorno odslikavajo širše družbene razmere.

Umetniška in znotraj nje angažirana literatura gradi etično dimenzijo zahtevno in v več plasteh. Vemo, da liki niso izdelani klišejsko, razne etične dileme odpirajo nova vprašanja, v pomenskosti pa so prazne lise, ki jih zapolni bralec s svojimi izkušnjami. Ne gre za lahkotno branje, temveč takšno, ki od bralca zahteva soodgovornost do prebranega oziroma aktivno vlogo. In to je bistvo kakovostne angažirane literature, kajti etična dimenzija v dobrih knjigah prinaša bralcu možnost izbire.

V primerjavi z literarnim žurnalizmom, ki pomeni enega od vrhov družbeno-angažiranega pisanja, se angažirani literaturi večkrat očita t. i. 'udobje naslonjača' oziroma odsotnost izkustvene plati. Menim, da dobremu avtorju v nasprotju z raziskovalnim novinarjem ravno to omogoča, da t. i. prazne lise zapolni z lastno predstavno močjo in empatijo, kar odlikuje dobre knjige in dobre avtorje.

In če se dotaknem knjige *Črna vrana*, ki je lani izšla pri Mladinski knjigi: nedopustno se nam zdi, da morajo danes mladi pri nas tehtati, ali bi ostali tukaj ali šli iskat svojo priložnost v tujino. Ne glede na status ekonomskih migracij to še vedno pomeni možnost izbire. Mladi na kriznih žariščih, kjer divjajo vojne in druga grozodejstva, te izbire nimajo.

Globalizacija, multikulturalnost, medkulturalnost ipd. so danes neizbežni, saj se brišejo meje med ločenimi kulturnimi tradicijami, slednje se prilagajajo ena drugi in se povezujejo v nekaj novega, celo monokulturnega, zato da se doseže ravnovesje. To je nujno, sicer sočasno bivanje ločenih etničnih skupin velikokrat prinaša trenja in konflikte. Pri tem je ščuvanje pred nevarnostjo islamističnega ekstremizma in terorizma večkrat del ideološke manipulacije in načrtnega širjenja kulturnega nerazumevanja.

Evropa sama premore bogato tradicijo terorizma, prisoten je v Angliji, Belgiji, Španiji, Albaniji, na Irskem itd. Del ideološke manipulacije je praviloma tudi poročanje medijev o terorističnih napadih: kadar ga zagrešijo muslimani, gre za teroristični napad, kadar ga zagrešijo beli, krščanski, zahodnjaški napadalci, gre za 'strelski pohod.'

Zato ne moremo rešiti begunske problematike, dokler ne poimenujemo stvari s pravim imenom. Ker ne gre za problematiko, temveč za tragedijo. Ne gre za drugačnost, temveč za rasizem, diskriminacijo, ksenofobijo, kratenje človekovih pravic in razčlovečenje.

Migracije ljudstev so stare toliko kot človeštvo, konec koncev je eksodus Izraelcev v Drugi Mojzesovi knjigi eno prvih angažiranih, če ne že kar političnih besedil, vendar danes begunce obsojajo mnogi pravoverni kristjani.

In zdaj v ves ta kaos umestimo še otroke, to najbolj ranljivo populacijo na planetu, iztrgano iz zavetja doma in starševske ljubezni. Ravno zato, ker ne razumejo okoliščin, v katerih so se znašli, so najlažja tarča za manipulacije in zlorabe vseh

vrst. Mnogi sploh ne poznajo miru in varnega doma, ker so se rodili v vojni ali na begunski poti. Samo v Siriji divja vojna že od leta 2011, sesuta je infrastruktura, skoraj 6 milijonov Sirijcev je beguncev in še 6 milijonov jih je razseljenih v Siriji, polovica od njih je otrok. 55.000 otrok je umrlo, 80% preživelih trpi hudo revščino, izgubili so svojece, prenašajo nasilje vseh vrst, bolezn, podhranjenost, služijo kot delovna sila (več kot 200 milijonov otrok, tudi v Evropi), otroški vojaki, človeški ščit, spolni sužnji, samomorilski napadalci itd. Človekov um je izprijen, otroci so vse prevečkrat zgolj potrošni material.

Napredno družbo skrbi usoda planeta, onesnaževanje oceanov in izginjanje živalskih vrst. Toda otroci so prihodnost planeta, ki bi nas morala v resnici skrbeti. Kajti domneva, da tisti, ki izhajajo iz razbitega doma in ranjenega otroštva, zaradi teh nesrečnih in bolečih okoliščin odrastejo v čuteče ljudi s poslušom za sočloveka, se je že večkrat izkazalo za zmotno. Izkušnje kažejo, da otroštvo, preživeto v vojni, diskriminaciji, revščini in krivicah, pusti na človeku precej posledic.

Vse to so okoliščine in dejavniki, iz katerih je rasla zgodba glavne junakinje Hibe v knjigi *Črna vrana*. Njen lik sem ustvarila na podlagi različnih zgodb in usod, umeščenih tudi v roman.

Okvir tvorita na eni strani Hiba in njena družina, na drugi strani pa Jan in njegovi. Bistvena razlika med njimi je seveda očitna: Janovi starši so migrirali v London zaradi boljših ekonomskih pogojev, Hiba je tam pristala zaradi vojne v Siriji. Toda če je Hiba kompleksen lik, saj reflektira večplastnost posameznikove, geografske, družbene in socialne tragedije, je Jan njeno nasprotje in predstavlja monokulturnost, predsodke, tradicijo, zbežanost, strah in nestrpnost, torej odzive na tragedijo.

Oba sta odraščala v ljubečem, varnem družinskem okolju, z nekaj odstopanji glede običajev in nazorov, vendar ne tako velikimi, da bi Hibino življenje v drugačnih okoliščinah za Jana predstavljalo eksotiko, odpor ali kaj podobnega.

Malik, ki ga Jan spozna v Londonu, simbolizira prihodnost, zakoreninjeno med preteklim in sedanjim ter željo po pustolovščinah, iskanju novih izzivov, zdlgočasnost mlade generacije, ki skozi računalniške igrice s streljanjem in bombardiranjem izživlja Hibino resničnost.

Črna vrana na različnih koncih sveta praviloma simbolizira vraže in običaje, skoraj vedno pomeni napoved nečesa pretečega in zlovesčega. Med zgodbami v knjigi krmari kot rdeča oziroma črna nit pravadne resnice o človeški krutosti, a tudi modrosti, najsi gre za čečenske samomorilske črne vdove, otroške neveste islamskih borcev, otroško igrico Zlata ptička, črna vrana ali kaj drugega.

Že več kot desetletje skušam učencem in dijakom po šolah približati sprejemanje, strpnost, medkulturnost in kritično mišljenje na podlagi osebne etične kode. Skoraj vse moje knjige zadnjih let so povezane s societalnimi vrednotami, kot so mir, pravičnost, enakopravnost, solidarnost itd. Pred časom smo se na eni od šol z devetošolci debatirali o mojem vprašanju, ali bi ponudili pomoč osebi, ki je različna od njih po verski pripadnosti, kulturi, jeziku itd., četudi bi se jim zato vsi posmehovali/bili proti ali bi jim to celo prepovedali starši. Ni bilo veliko takšnih, a še vedno več, kot sem pričakovala, ki so zatrdili, da bi to storili ne glede na vse. Verjamem, da jih bo čedalje več. Da bodo presegli in presekali duhovno majhnost in strahove prednikov.

Morda je utopično, toda ta svet resnično pripada vsem. In prihodnost se skriva v sočutju, ne v orožju.